

РЕЦЕНЗИЯ

за публична защита на дисертация

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по научна специалност Политология, шифър 05.11.02 на докторантка *Елка Иванова Златева* на тема:

Републиканската теория за разделяне на властта в първите американски конституции (1776-1787)

рецензент: доц. д-р *Светослав Христов Малинов*, СУ „Св. Климент Охридски”

В рамките на политологията като академична дисциплина дисертацията принадлежи към направлението „история на политическите идеи”. Периодът от 1776 до 1787, наричан още „периода на Конфедерацията”, е логически завършен и същевременно обозрим в рамките на едно изследване. От друга страна, той е много по-слабо разработен в сравнение с последвалите периоди от развитието на американската политическа мисъл и дава по-големи възможности за изява и приноси на всеки изследовател.

Основната хипотеза може да бъде формулирана по следния начин: *Американската политическа мисъл през фиксираня период представлява езиков и идеен синтез между тезите на класическия републиканизъм и евангелското протестантство, зародило се в колониите в средата на века. Решението на проблема с разделянето на властта се артикулира и аргументира тъкмо чрез този евангелско-*

републикански синтез (стр. 3-5). Трябва да се направи уточнението, че не става дума за традиционното разделение на законодателна, изпълнителна и съдебна власт, а за двете нива на властта в американските конституции – централното и щатското правителство (стр. 70). Проследявайки цялостното изложение откриваме и вторична хипотеза, заявена в края на текста, а именно: *през последните две десетилетия на XVIII век евангелско-републиканския синтез се разпада и отстъпва на засилващия се либерален индивидуализъм* (стр. 192).

От решаващо значение за доказването на споменатите хипотези и оттук за успеха на работата е изборът на методология. Тази „дежурна“ препоръка има много по-остро звучене в нашия случай. Като академичен предмет историята на политическите идеи е създала свой „канон“. Списъкът на принадлежащите към него автори от Античността до наши дни е оформен с мълчаливото съгласие на научната общност и показва завидна устойчивост – поне до края на XIX век. Монтезкьо, Жан-Жак Русо, Дейвид Хюм, Едмънд Бърк, Джеръми Бентам, Имануел Кант - това са безспорните класици на XVIII век. От гледна точка на американската традиция на този почетен „първи ред“ са допуснати само „федералистите“ - Джеймс Медисън, Александър Хамилтън и Джон Джей - и то с един единствен текст *Federalist Papers*, плод на колективното им авторство. На „втория ред“, редом до Уилям Блекстоун, Мери Уолстънкرافт, Хелвеций, Кондорсе и пр. с големи уговорки – но наистина много големи – от американска страна може да бъде „проврян“ Томас Пейн като част от радикалните защитници на Френската революция и особено гласовит критик на Едмънд Бърк. Това обаче е всичко.

Колкото и да се атакува „канона“ като набор от имена и като концепция, колкото да се либерализира и отваря никой не може да защити каквото и да било присъствие на други американски политически

мислители през XVIII век. Нищо чудно, че изследванията върху декадата на Конфедерацията са малко и че този период е почти невидим за историците на политическите идеи. Въпросите какво и как да се изследва звучат много по-тежко когато става дума за легион от бледи епигони, както е в нашия случай, опитали перото си по основните теми на политическата теория. В този смисъл изборът на методология е в много по-висока степен решаващ за успеха на дисертацията, отколкото в повечето случаи в историята на политическите идеи. Споделям убеждението, че за този период и за тази тема не просто има различни подходи, измежду които изследователите могат да избират, а че има един единствен такъв – методологията на професора от Кеймбридж Куентин Скинър, успехът на която даде основание през последните две десетилетия да се заговори за „кеймбриджска школа” в историята на политическите идеи¹. За щастие г-жа Елка Златева познава и използва постиженията на тази школа. Изборът на правилна методология за разработване на настоящата нетрадиционна тема е гаранция за успеха на разработката. Засега не ми е известно друго изследване на български език (изключвайки собствените ми публикации), където да се демонстрира познаване на нейния инструментариум. Необходимо е известно пояснение.

Исходната позиция на тази методология може да бъде формулирана чрез два афоризма на Лудвиг Витгенщайн – „Границите на моя език са границите на моя свят” и „думите са дела”. Оттук и специфичните понятия *speech-act*, *linguistic action*, *locutionary meaning*. Целта е да се ситуират текстовете в автентичната езикова среда на съответния исторически период чрез внимателна идентификация на водещите

---

¹ Поради оживения дебат, предизвикан от повдигнатите от Скинър методологически проблеми, най-важните негови публикации, както и анализите на негови критици са публикувани в: *Meaning and Context. Quentin Skinner and His Critics*, edited by James Tully, Princeton University Press, New Jersey, 1988.

езикови конвенции. Това е пътят към автентичния смисъл, вложен от авторите, и към истинските, а не вторично наложени от последвалите интерпретатори, смисли и мотиви. Необходимо е дълбоко заравяне в езиковата среда, т.е. в общосподелените разбирания, клишета, предпоставки за авторитетност, критерии за истинност, концептуални дистинкции, очевидности, предразсъдъци на определен исторически период, за да се схване какво наистина са *правили* съответните автори когато са се *изразявали* по определен начин². Само така може да се достигне до изграждане на исторически достоверни интерпретации, а не на предварително изготвени теоретични постановки, вторично и селективно подкрепяни с факти и цитати. По този начин класиците могат да бъдат разбрани и оценени още по-добре, защото те са тези, които създават политически езици и разрушават, обновяват и дори изцяло създават езиковите конвенции.

Оттук Скинър формулира парадоксална теза: класиците са най-лошите пътеводители към доминиращите нагласи на една епоха³. Техните идеи са най-оригиналните, най-убедително изразените и най-влиятелните. Те задават фундаменталните въпроси и осигуряват първите отговори; очертават основните перспективи за политическо теоретизиране и същевременно въвеждат нови понятия и аргументи. Но понеже са най-красноречивите и най-оригиналните, класиците са и *най-нетипичните* за един политически лингвистичен контекст. Този поглед изважда на светло и показва ролята и стойността на мислителите от „третия и четвъртия ред”, които са твърде далеч от високото ниво на политическата теория, но пък са най-близо до практиката и най-плътно следват и артикулират езиковите конвенции на епохата. През десетилетието на Конфедерацията тъкмо такива са основните действащи лица и всеки друг подход просто

---

² Ibid., p. 8-11.

³ Ibid., p. 13.

би ги подминал като незаслужаващи внимание в сравнение с федералистите – да не говорим за европейските колоси Хюм, Бърк, Кант и пр.

Сполучливото съчетание между предмет на изследването, научни хипотези и методология е в основата на успеха на дисертацията. Общата ми оценка е, че предложения текст отговаря на очакванията, които повдига претенцията за използване на кеймбриджската методология. Доказано е наличието на специфичен лингвистичен контекст със собствени конвенции. В първата част, озаглавена „Политическият език на Америка през втората половина на XVIII век”, е демонстрирано присъствието на тезите на класическия републиканизъм, както и на калвинизма и заветното богословие. Показано е тяхното преплитане и доминиране върху политическата мисъл в навечерието на Войната за независимост под формата на „евангелско-републикански синтез” – понятие, което смятам за изключително сполучливо и исторически достоверно. С впечатляващо внимание и усърдие са обработени стотици страници на слабоизвестни автори, чрез които се оформя тогавашното американско разбиране за гръцките републики Атина и Спарта, за републиканския период на Рим, за Калвиновата Женева, за ранните нашествия на саксонците в Англия, за Флорентинската република. Вижда се как историята на класическата античност е смесена със събитията на Славната революция от 1688 г. и идеите на английските виги. Събрани са доказателства, за това, че колонистите познават и активно ползват идеите на Ричард Хукър, Джон Милтън, Джеймз Харингтън, Алджернън Сидни, Монтескьо, Хуго Гроций, Самуел Пуфендорф и, разбира се, вездесъщия Джон Лок. Това дава основание за извода, че разнообразните политически идеи са претопени в сложна амалгама, чиято основна спойка е републиканизмът с водещи елементи републиканско управление, органична теория за обществото и вяра в публичните добродетели.

Отчетено е също така, че липсата на доминираща църковна структура позволява на доктрината за религиозна свобода да стане гарант за опазването на републиканските добродетели и ценности. Една от запомнящите се тези е, че „сакрализацията на политическия език, която се наблюдава в революционната епоха, е съпроводена и със секуларизация на религиозния език” (стр.64).

Във втората глава на дисертацията се преминава от общия анализ на политическия език към конкретния анализ на проблема на властта. Направен е най-добрият избор на изследователското поле, а именно текстовете на първите щатски конституции. Споменатият проблем постоянно присъства във всички текстове и публични речи, разгледани в първата глава. Но тъкмо в щатските конституции, в създаването на които участват активно публицистите и публичните деятели, разгледани в първата глава, е отразено онова, което можем да наречем „най-малкото общо кратко” или дори консенсус между различните идеи в политическата общност на определения щат. Кристализацията на най-характерното и типичното е естествен продукт на опитите на колонистите сами да оформят правилата на своето общежитие, необременени от традиционни институции и външен натиск. Като увод към този анализ е разгледана практиката на щатите в качеството им на колонии на английската корона, с което се задълбочава хронологически изследването на федералистката традиция. Поради факта, че някои щатски конституции са модифицирани колониални харти, въвеждането в „колониалното наследство” не само придава по-голяма историческа плътност на анализа, но и полага здрава основа на следващата глава, посветена на първата национална конституция. Чрез представянето на американския прочит на британската конституция е формулирана важната и за мен безспорна теза, че отношението към нея е ключ към разбиране на динамиката на американската конституционна теория (стр.

95). С оглед на избраната методология са спазени основните изисквания за разглеждане на множество първични източници като особено ценно е включването на дебата между Джон Адамс и Дениъл Леонард. Така американският прочит на кризата в британската конституция е оживен на ниво американски политически противници, чиято компетентност е съчетана с желанието да бъдат максимално разбираеми за широката публика (стр. 103-108).

От структурна гледна точка глава 5 за разделянето на властта на щатско ниво не е сполучлив финал на втора част. Според мен тя трябваше да предхожда глави 3 и 4. От друга страна, тъй като републиканизмът задава общите черти на първите конституции, глава 3 и 4 на част II трябваше да бъдат обединени. Така американското разбиране за разделението на властта на щатско ниво щеше да бъде изведено от колониалното наследство и перцепцията на британската конституция и последвано от обобщаване на практическото приложение на тази амалгама от идеи. Този структурен недостатък не бива да омаловажава доброто илюстриране на присъствието на републиканските идеи в първите щатски конституции и формулиране на техните общи черти, които никой не би могъл да оспори (стр.134). Имам пълно съгласие с основния извод, че дълбокото орязване на правомощията на изпълнителната власт за сметка на законодателната е „в сърцевината на конституционните промени в годините след независимостта” (стр.148).

Последната трета глава е посветена на първата американска конституция, с наименование *The Articles of Confederation*, преведено като Устав на конфедерацията (УК). Тук отново са потвърдени всички позитивни впечатления от предишните глави – познаване на първичните източници, умело позоваване на вторичната литература, присъствие на водещите имена и интерпретации, вземане на страна, и то аргументирано,

в научните дебати. Всичко това става на полето на наистина оскъдни извори и традиционно подценяване на периода, за което бе споменато. Самият факт, че подробно са разгледани планът на Джон Дикинсън и основните казуси, възникнали при неговото обсъждане, както и по-ранните планове на Бенджамин Франклин и Сила Диан, е достатъчен, за да се даде висока оценка на предложения текст. Затова и няма как да не съм съгласен с анализа и с основните изводи в тази глава, тъй като те очевидно показват познаване на всички основни източници, обработени разумно и внимателно без да се изпада в екстравагантни интерпретации, които могат да изкушат неподготвения изследовател – за пример мога да посоча справянето с крайните тези на Мерил Йенсен (стр. 154). Изводите в заключението също звучат убедително и високо ценя факта, че са спазени хронологическите рамки на дисертацията и не е прекрачено към фундаменталния дебат между противниците и опонентите на ФК. Тъй като вече изразих общото ми позитивно впечатление от дисертацията, тук е мястото да изложа някои свои несъгласия и критики:

1. Докторантката така и не съумява да сложи край на дразнещото двусмислие на понятието „разделение на властта”, което се употребява ту на ниво център-периферия, ту на ниво изпълнителна – законодателна – съдебна власт в рамките на отделния щат. Разбира се, г-жа Златева не бърка съдържателно тези нива, тъй като това е немислимо за докторант по политология, но така и не им намира сполучливо наименование в рамките на своя труд.

2. Липсва задълбочено разглеждане на темата за „*extended republic*”, водеща както по времето на създаване на УК, така и на втората национална конституция, която за удобство може да се нарече „федерална” (ФК). Автентичният за всеки участвал в дебата американец въпрос „възможно ли е републиканско управление върху голяма

територия с разнообразно население” трябваше да бъде специално разгледан. Г-жа Златева познава за този въпрос и това е видно от многократното му споменаване. Изглежда обаче е подценила неговата важност – а за мен тя е твърде голяма. Ще се позова на пишещия под псевдонима Брут нюйоркчанин Робърт Йейтс, един от най-красноречивите анти-федералисти: *„Една свободна република не може да успее в държава с такъв огромен размер, с толкова многобройни жители и то постоянно нарастващи, каквито са Обединените Щати... Историята не ни дава пример за свободна република, която да се доближава до подобен размер. Гръцките републики са били малки, такава е била и римската... Когато са разширили чрез завоевания своите територии, те са престанали да бъдат републики и техните управления са се променили от защитаващи свободата в най-тираничните, които някога са съществували на света.”*⁴ Хомогенност, социално равенство, сходство в нравите и обичаите, общи публични добродетели – това са условията за успешно републиканско управление и те предполагат малка територия и немногочислено население. Както историята, така и теорията са на страната на тези, които твърдят, че ако се увеличи територията и населението, то републиката умира. На този фон още по-ясно се очертава както същността на първоначалната подкрепа на УК, така и същността на прехода към ФК.

3. Категорично не съм съгласен с тезата за приемственост между УК и ФК. Докторантката е много внимателна и не пише за плавна приемственост между двете конституции, а само се опитва да посочи частична такава (155 стр.). Лично мен обаче ме удовлетворява само тезата за радикална промяна, защото съм убеден, че ФК е с различна философия и визия за бъдещето на САЩ в сравнение с УК. Както нейните опоненти, така и нейните защитници имат съгласие по това. Ще илюстрирам този

---

⁴ *The Anti-Federalist*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 113.

факт чрез Патрик Хенри – най-силният критик на ФК, оставил не само безсмъртната фраза „*Give me liberty or give me death*”, но и не толкова красивата, макар и не по-малко запомняща се „*I smell a rat*”, с която обобщава тезата за предателството на делегатите във Филадельфия и пълната подмяна на принципите на УК в текста на ФК. Патрик Хенри с изключителна прозорливост „надушва” радикалната промяна още от първите думи на ФК: „Кой ги е оправомощил да казват „ние, народът” вместо „ние, щатите”. Щатите са основните елементи и душата на една конфедерация. Ако щатите не са основни субекти на този договор, то тогава ще трябва да си имаме работа с едно голямо консолидирано национално правителство на хората от всички щати.⁵” Едва ли някой може по-добре да изрази разликата в духа и буквата между УК и ФК.

4. Не са обяснени причините за разпада на евангелско-републиканския синтез, който през последните две десетилетия на XVIII век отстъпва на засилващия се либерален индивидуализъм (стр. 192). Напълно съм съгласен с тази теза и тъкмо затова много държа да се даде пълна яснота по нея. Ако трябва да бъде максимално коректен, докторантката е взела отношение по този въпрос, но излагането на причините е нестройно, те не са изброени на едно място, нито са подредени по важност. Промяната е уловена и описана, но нейната динамика и логика - не са. Ако тезата за настъпилата дълбока промяна от УК към ФК е вярна, то пред нас застава проблемът да обясним защо такава сериозна промяна става за толкова кратко време – по-малко от 10 години! Няма никакъв текст или теоретичен дебат, който да разтърси умовете и сърцата на американците, за да породи такъв обрат. Всъщност текстът, защитаващ принципите на ФК - *The Federalist Papers* - се появява

---

⁵ Цит по: Storing, H.J. *What the Anti-Federalist Were For*, Chicago, The University of Chicago Press, 1981, p.12.

post factum, след нейното приемане във Филаделфия. Това означава, че обществените нагласи вече са били преобърнати и то не благодарение на теоретични дебати. Г-жа Златева си дава сметка за това, както става видно от стр. 165, 166, 175, 176, 178; тя изрично отбелязва, че се променя „теоретичната концепция за суверенитета”. Колкото повече се съгласяваме с нейните тези, толкова повече се питаме как би обяснила тази промяна и кои според нея са първопричините? Ще се въздържа да дам своята интерпретация, за да не лиша авторката от възможността самостоятелно да разгърне своите аргументи. Само ще отбележа, че според мен отделните щати в контекста на УК масово стават арена на такива злоупотреби с власт, за които „републиканците първо поколение” не са и сънвали. В тяхна защита можем да кажем, че тези процеси нямат прецедент в модерната история на човечеството.

Независимо че с искрен интерес очаквам отговорите на моите въпроси и критики, качествата на настоящия текст вече са оформили моето убеждение, че г-жа Елка Златева заслужава да получи образователната и научна степен „доктор” по научна специалност Политология.

София

Подпис:

20 септември 2011 г.

доц. д-р Светослав Малинов